

წერა-კითხვის სწავლების მეთოდთა იდენტიფიკაციის საკითხი ქართულ მეთოდოლოგიურ ლიტერატურაში

მაღლაკელიძე ელენე

წმ. ილია მართლის სახელობის საპატრიარქოს
სკოლა-გიმნაზია, თბილისი

<https://doi.org/10.52340/idw.2021.547>

ენის დაუფლების ერთ-ერთი ძირითადი და საკვანძო საკითხი ამ ენაზე წერა-კითხვის შესწავლაა. მოსწავლე ანაბანის შესწავლისას ამავე დროს ეუფლება კითხვისა და წერის ძირითად ჩვევებს, რაც შემდგომში მისი განათლების აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს. იგი კითხვის საშუალებით ეჩვევა სხვისი დაწერილი აზრების გაგებას, ხოლო წერის საშუალებით კი – თავისი აზრების წერილობით გადმოცემას. წერა, უწინარეს ყოვლისა, ბგერების, ფონემების აღნიშვნაა სათანადო გრაფიკული ნიშნებით – ასოებით, ხოლო კითხვა კი ამ პირობითი ნიშნების დეკოდირება (წაკითხული ასოს დაკავშირება სათანადო ბგერასთან) – და წაკითხულის გააზრება. ბგერითი მეტყველება რომ არ ყოფილიყო, არ იქნებოდა მისი წერილობითი ნიშნებიც.

წერა-კითხვის სწავლების მეთოდის შერჩევა უპირველესად თვით ამ ენის თავისებურებებით არის განპირობებული და ბრმად სხვა ენიდან მისი გადმოტანა ყოველთვის გაუმართლებელია. ენის სწავლების მეთოდს უპირველესად ამ ენის ბუნება-აგებულება განაპირობებს და ეს ყველაზე ნათლად და ხელშესახებად წერა-კითხვის სწავლების პროცესში ჩანს.

ქართულ მეთოდოლოგიურ ლიტერატურაში ყოველთვის იდგა ყურადღების ცენტრში წერა-კითხვის სწავლების მეთოდთა იდენტიფიკაციისა და კლასიფიკაციის საკითხები. სანამ ამ კუთხით მეთოდოლოგიური ლიტერატურის ანალიზს შევუდგებოდეთ, საინტერესოა, გავიხსენოთ საქართველოში ძველთაგან გავრცელებული ანბანის „ურთიერთსწავლების“ ტრადიცია, რომლის ელემენტებს მე-19 საუკუნეშიც ვხვდებოდით. მას ასე აღწერს ნიკო ხიზანიშვილი: „ფშაველი მეცხვარეები ერთი-ერთმანეთს ასწავლიან წერა-კითხვას, ერთი-მეორის მასწავლებლები არიან, და ძნელად შეხვდებით ისეთ მეცხვარეს, რომელმაც წერა-კითხვა არ იცოდეს“ (ნ. ხიზანიშვილი, ეთნოგრაფიული წერილები, 8). ურთიერთსწავლების ტრადიციას აღწერს ვაჟა-ფშაველაც თავის ეთნოგრაფიულ წერილებში (ვაჟა-ფშაველა, ეთნოგრაფიული წერილები, 71-72). რა მეთოდს იყენებდნენ ურთიერთსწავლების დროს? როგორც პროფ. გ. თავზიშვილი აღნიშნავს, „აქ არ შეიძლება გვეტყვიან საქმე ერთ გარკვეულ მეთოდთან“ (გ. თავზიშვილი, რჩეული ნაწერები, თბ. 1974, გვ. 388). როგორც იგი წერს, წერა-კითხვის შესასწავლად ამ დროს სასწავლო ნივთების დანიშნულებით აქტიურად გამოიყენებოდა ხარის ბეჭი, ფიქალი, ფიცარი, ჭყორის ფოთოლი (გ. თავზიშვილი, იქვე, გვ. 384). რაც შეეხება სკოლებს, აქ ანბანის გასაცნობად და დასასწავლად წარმატებით იყენებდნენ ე.წ. „ანბანთქებებს“, ე. ი. ისეთ ლექსებს, რომელთა ყოველი სიტყვა ანბანის რიგის ასოებით იწყებოდა.

ქართული ანბანთქების პედაგოგიზაციის სათავეში დგანან თეიმურაზ პირველის დედა და თვით თეიმურაზი. მათი ტრადიციები ამ კუთხით წარმატებით გააგრძელა არჩილმა. არჩილს ეკუთვნის ანბანთქებანი „ამიცანად სათარგმანებელი“. ანბანის შესასწავლად აქ წარმოდგენილია ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებიდან სხვადასხვა ამბები, რომლებიც

მკითხველებს უნდა ამოეცნოთ. აღსანიშნავია, რომ არჩილის ამ ანბანთქებას მხოლოდ პედაგოგიური დანიშნულება აქვს. საინტერესოა, რომ არჩილთან პირველად ვხვდებით ამ „ამიკანების“ ასაკობრივი პრინციპით შერჩევის პრინციპს.

საყურადღებოა ვახტანგ მეექვსის მიერ შექმნილი ანბანთქებები. თავისი წინამორბედებისაგან განსხვავებით, ვახტანგმა შესასწავლი ასო არა ყოველი სტროფის დასაწყისში (მაგ. თეიმურაზის – „**ა**დამ ვახსენოთ პირველად, თვით ღმერთმან შექმნა რომელი...“), არამედ სტროფში ყოველი სიტყვის დასაწყისში გადაიტანა:

„**ა**რა ბრძანებ გიორგ დედად, ესე ვიყავ **ზ**ეზ ე(ე-მე-მ)თერად...“

აღსანიშნავია, რომ ძველი ქართული ლიტერატურათმცოდნეობა ანბანთქებათა ერთ-ერთ სანიშნულ ავტორად ვახტანგ მეექვსეს თვლის (მ. ქურდაძე, ძველი ქართული მეთოდური ცოდნა, თბ. 1973 წ., გვ. 235). აღორძინების ხანის მომდევნო პოეტებს ანბანთქების პედაგოგიზაციის კუთხით საინტერესო არაფერი შეუქმნიათ, თუმცა ამ მხრივ გამონაკლისად მოჩანს დავით გურამიშვილისა და ბესიკის ანბანთქებანი.

როგორ ხდებოდა ახალი ასოების შესწავლა და წერა? ამ კითხვაზე ცალსახა პასუხის გაცემა ძნელია, რამდენადაც ამ „ანბანთქებების“ მიხედვით არ ჩანს, რა მეთოდს იყენებენ მათი ავტორები.

წერა-კითხვის სწავლების მეთოდებზე საუბარი მხოლოდ საანბანო წიგნების შექმნის მერე გახდა შესაძლებელი. წერა-კითხვის სწავლების მეთოდთა კლასიფიკაციის ცდა პირველად ვ. ხურომესთან გვხვდება (იხ. მისი „ქართული ენა ოთხწლედში“, განათლების მუშაკი, #18, 1928 წ., გვ.31, ასევე – „ქართული ენა და ლიტერატურა ოთხწლედში“, გამომცემლობა სახელგამი, თბ. 1931). ყველაზე სრულყოფილი და ამომწურავი დახასიათება კი პირველად ვ. რამიშვილმა მოგვცა თავის „ქართული ენის სწავლების მეთოდისათვის“ 1953 წელს. წერა-კითხვის სწავლების მეთოდებს იგი შემდეგ ჯგუფებში აერთიანებს: ა) **სინთეზური** (თანამედროვე ტერმინები: აღმავალი, ფონეტიკური), ბ) **ანალიზური** (აღმავალი), გ) **ანალიზურ-სინთეზური** (დაღმავალ-აღმავალი, დაბალანსებული).

ა) **სინთეზური** მეთოდისათვის ამოსავალი გახლავთ ასო-ბგერა. ჯერ ბგერა წარმოითქმის, შემდეგ ეცნობა სათანადო გრაფიკული ნიშანი ასო. სინთეზურ მეთოდებში ცალ-ცალკე განიხილავენ **ასოთშეერთების**, ანუ ანბანურ, და **მარცვალთშეერთების** და **ბგერათშეერთების** მეთოდებს.

ანბანური მეთოდით სწავლება სამ საფეხურს შეიცავს: 1. ასოთა შესწავლა მათი სახელწოდებების დაზეპირებით ანბანის რიგის მიხედვით: ან, ბან, გან, დონ... 2. ამოსაღებით მარცვლების კითხვა, რომლიც ითვალისწინებდა თითოეულ თანხმომავან/ხმომავანთან შეერთებული ყოველი ხმოვნის/თანხმოვნის წაკითხვას: ბა=ბან+ან, აბ=ან+ბან... 3. სიტყვის წაკითხვა ამოსაღებით: მაგ. სიტყვა „კაცი“-ის ამოკითხვა ამ მეთოდით ასე ხდებოდა: კან-ან-ცან-ინ = კაცი. (ვ. რამიშვილი, ქართული ენის სწავლების მეთოდისათვის, თბ. 1957, გვ. 58)

ამ მეთოდით აცნობს ქართულ ანბანს სულხან-საბა ორბელიანი. მისი მეთოდური მითითებანი სახელწოდებით „ანბანი პირველი სასწავლო ყრმათათვის“ ჩართულია მის ლექსიკონში, რომელიც რ. ერისთავის რედაქტორობით გამოიცა 1884 წელს. „საბას ეს „ანბანი“ საინტერესოა არა მარტო იმიტომ, რომ, როგორც სათაური გვიჩვენებს, განკუთვნილია ყრმათა სასწავლებლად, არამედ იმიტაც, რომ ან ანბანით ნათელი ხდება, როგორი სისტემითა და მეთოდით წარმოებდა ჩვენში წერა-კითხვის შესწავლა“ (მ. თალაკვაძე, ი. გოგებაშვილის ანბანის სახელმძღვანელოთა აგების პრინციპები, თბ. 1952 წ., გვ. 5). აქ მოცემულია ჯერ ქართული ასოები (39 ასო) ალბგაბეტური რიგის დაცვით სრული სახელწოდებებით, შემდეგ – მარცვალთა ამოსაღებით კითხვა და ბოლოს – ტექსტი „მამაო ჩვენო“, მარცვლებად დაყოფილი (სულხან-საბა-ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, გამომცემლობა „ქართული წიგნი“, თბ. 1928 წ., გვ.01-03).

აღსანიშნავია, რომ ამ მეთოდით ხდებოდა ჩვენში წერა-კითხვის სწავლება პ. უმიკაშვილის „ქართული ანბანის“ (1864 წ.) და ი. გოგებაშვილის „ქართული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნის“ (1865 წ.) გამოცემამდე. ამ მეთოდით გახლავთ შედგენილი პლ. იოსელიანის (1838 წ.), ივ. კერესელიძის (1852 წ.), ს. მდივანოვის (1862 წ.)... ანბანის

სახელმძღვანელოები.

სინთური მეთოდების რიგში განვიხილავთ **მარცვალთშეერთების** მეთოდსაც. ეს მეთოდი, როგორც სახელწოდება გვიჩვენებს, დასაყრდენად წერა-კითხვის სწავლების პროცესში მიიჩნევა არა ასოს, არამედ- მარცვალს. ამ მეთოდის მიხედვით მოსწავლე იმახსოვრებს მთლიანად მარცვალს, შემდეგ კი იწყება იმ სიტყვების წაკითხვა, რომლებშიც ეს მარცვლები შედის. ქართული წერა-კითხვის სწავლების ისტორიაში ამ მეთოდის გამოყენების მხოლოდ კვალი მოჩანს, სამაგიეროდ იგი აპრობირებულია რუსულ და ინგლისურ ენებში. (იხ. Psychological Bulletin Copyright 2005 by the American Psychological Association 2005, Vol. 131, No. 1, 3–29, Johannes C. Ziegler Centre National de la Recherche Scientifique and Universite´ de Provence Usha Goswami University of Cambridge, Reading Acquisition, Developmental Dyslexia, and Skilled Reading Across Languages: A Psycholinguistic Grain Size Theory).

ბ) **ანალიზური** (დადმავალი) მეთოდით სწავლებისას ამოსავალია სიტყვა, რომელიც დაიყოფა ჯერ მარცვლებად, შემდეგ – ასო-ბგერებად. ეს მეთოდი საქართველოში თავის დროზე გამოიყენა ი. გოგებაშვილმა თავისი „ქართული ანბანისა და პირველი საკითხავი წიგნის“ 1865 და 1867 წლების გამოცემებში. ბგერითი ანალიზური მეთოდის უპირატესობას იგი იმაში ხედავდა, რომ სწავლა იწყება სიტყვიდან (ნაცვლად ასო-ბგერისა, რომელიც მოკლებულია აზრს და ამდენად ბავშვისათვის, არაფრის მთქმელი არ არის): „მოსწავლე პირველივე დაინახავს სიტვაში ჰაზრსა, იმიტომ რომ ყოველი სიტყვა ხატავს ჰაზრსა, აჩვენებს რაიმე საგანსა“ (ი. გოგებაშვილი, რჩეული, თ. მე-4, გვ. 29).

ანალიზურ მეთოდთა რიცხვში უნდა მოვაქციოთ აგრეთვე **„მთლიან სიტყვათა“** ანუ **„სიტყვათხედვის“** (თანამედროვე ტერმინი „სიტყვის დეკოდირება“) მეთოდი, რომელიც მთლიანად სიტყვის გრაფიკული ხატის აღქმაზეა დამოკიდებული. მხედველობითი აღქმით ბავშვები მთლიანად იმახსოვრებენ, „იზეპირებენ“ სიტყვის გრაფიკულ ხატს ისე, რომ ჯერ არ იციან არც ერთი ასო. ისე სწავლობს მის „წაკითხვას“ და „წერას“, რომ არ იცნობს მასში შემავალ გრაფიკულ ნიშნებს – ასოებს. ეს მეთოდი გულისხმობს სიტყვის მრავალგზის წარმოთქმას და გადაწერაში ვარჯიშს ცალკეული ასოების იდენტიფიკაციის გარეშე. ეს მეთოდი ძალზე ეფექტურია იმ ენებისათვის, სადაც მართლწერასა და მართლწარმოთქმას შორის დიდი სხვაობაა და სიტყვას დამარცვლა არ უხერხდება (ნ.მადლკელიძე, „ქართული ენის სწავლების მეთოდთა/დიდაქტიკა“, პირველი-მეექვსე კლასები, თბ. 2013 წ. გვ. 29-36).

ლიტერატურა:

1. ი. გოგებაშვილი, რჩეული, თბ. 1974
2. გ. თავიშვილი, რჩეული ნაწერები, თბ. 1974
3. ნ.მადლკელიძე, „ქართული ენის სწავლების მეთოდთა/დიდაქტიკა“, პირველი-მეექვსე კლასები, თბ. 2013 წ.
4. სულხან-საბა-ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, გამომცემლობა „ქართული წიგნი“, თბ. 1928 წ.
5. ვ. რამიშვილი, ქართული ენის სწავლების მეთოდთა, თბ. 1957
6. შ. ქურდაძე, ძველი ქართული მეთოდთა ცოდნა, თბ. 1973 წ.
7. ვ. ხუროძე, „ქართული ენა ოთხწლედში“, განათლების მუშაკი, #18, 1928 წ.
8. ვ. ხუროძე, „ქართული ენა და ლიტერატურა ოთხწლედში“, გამომცემლობა სახელგამი, თბ. 1931
9. Psychological Bulletin Copyright 2005 by the American Psychological Association 2005, Vol. 131, No. 1, 3–29, Johannes C. Ziegler Centre National de la Recherche Scientifique and Universite´ de Provence Usha Goswami University of Cambridge, Reading Acquisition, Developmental Dyslexia, and Skilled Reading Across Languages: A Psycholinguistic Grain Size Theory

Identification of Literacy Teaching Methods in Georgian Methodological Literature

Maglakelidze Elene

St. Iliia the Righteous School of the Georgian Patriarchy, Tbilisi

Abstract

One of the main and key issues of language mastery is the study of literacy in this language. The issues of identification and classification of literacy teaching methods have always been in the center of attention in the Georgian methodological literature. All methods used in teaching Georgian literacy can be conditionally divided into three groups: a) **synthetic** (modern terms: ascending, phonetic), b) **analytical** (ascending), c) **analytical-synthetic** (descending-ascending, balanced).

Observation of the learning process shows that the selection and effectiveness of the teaching method of the alphabet is primarily determined by the nature-structure of this language. Thus, blindly transcribing it blindly from another language is totally unjustified.

საკვანძო სიტყვები: წერა-კითხვა, სწავლების მეთოდები, ანალიზური, სინთეზური, ანალიზურ-სინთეზური, სიტყვის დეკოდირება

Key words: Literacy, Teaching Methods, Analytical, Synthetic, Analytical-Synthetic, Speech Decoding